

FRANSIZ KÜTÜPHANECİLİĞİNE BİR BAKIŞ *

Prof. Dr. Osman ERSOY

DTCF Kütüphanecilik Bölümü Başkanı

1975 yılının son ayı ile 1976 yılının ilk ayı içinde Fransız kütüphaneciliğini yerinde inceleme olanağını buldum. Bu yazımda, her biri ayrı ve ayrıntılı birer araştırma konusu olabilecek birçok hususu, «Fransız kütüphaneciliğine bir bakış» adı altında ele aldım. Örneğin, Fransada kütüphanecilik eğitimi, kütüphanecilik dernekleri, kütüphane türleri, v.b., konular ayrıntılı bir biçimde, ayrı ayrı yazıların başlıklar olabilirdi. Bu çalışmam bir bakıma, ileride yapmayı düşündüklerimin bir özeti sayılabilir.

Türk-Fransız siyasal ilişkilerinin XVI. yüzyıldan bu yana sürüp geldiğini biliyoruz. Kuşkusuz, siyasal ilişkileri, kültürel alış-veriş de yakından izlemiştir. Kütüphanecilik yönünden, kültürel ilişkilerin, özellikle kitap-matbaa sorunlarını içerdiğini ve ilk Türk matbaasının 1729 yılında kurulduğu da bir gerçektir. Fransız kültür etkisinin, başka milletlere oranla, yoğun bir biçimde Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarına kadar sürdüğü söylenebilir. Bu yoğun Fransız kültür etkisinin kütüphaneciliğimiz üzerindeki yansımaları, gerçekten incelemeye değer ve rahatça ayrı bir araştırma konusu yapılabilir. Ancak, Fransız kütüphaneciliğinden, Cumhuriyet dönemine değin etkilenmemiz gözle görülür ve elle tutulur bir biçimde araştırmalara konu olmamışsa, bunu bir bakıma Fransız kütüphaneciliğinin evriminde aramak gerekir.

Yeniçağı kapayan ve Yakınçağı açan 1789 Fransız Devrimi, özgürlük, eşitlik, ve kardeşlik ilkeleri ile yalnız Fransızları değil, başka ulusları ve toplumları da etkilemişti. Fransız Devrimi, dini kuruluşlardaki bütün kitapları devlet malı saymış, özel kütüphaneleri bile devletleştirmiş ve bunların belli merkezlerde toplanmasını sağlayarak halkın yararlanmasına sunmuştu. Fransız kütüphaneciliği çok ağır bir evrim içinde olduğu için bu büyük Devrimin kendisine sağladığı olanakları değerlendiremedi.

Ayrıca, XIX. yüzyıl boyunca da süren sosyal ve ekonomik gelişmelerle yeni buluşları Fransız kütüphaneciliğinin kütüphanelerine,

* XII. Kütüphane Haftası münasebetiyle, 2 Nisan 1976 günü verilmiş olan konferanstır.

Anglo-Sakson ülkelerine oranla, yeterince yansıttığı da söylenemez. Fransa'nın en ünlü ve öncü kütüphanecilerinden biri olan Eugène Morel (1869-1934) daha 1908 yılında bastırıldığı iki ciltlik ve 865 sayfalık **Essai sur le développement des bibliothèques publiques et de la librairie dans les deux mondes** adlı yapıtında, Amerikan ve İngiliz kütüphaneciliğini ögmemekte, kendilerinkini ise yermektedir. XX. yüzyıl başında bile Fransız kütüphaneciliğinin ağır bir döngü içinde olduğunu Eugène Morel'in yukarıda anılan eseri en güzel bir biçimde kanıtlamaktadır. Yüzyıllar boyunca, kültürel ilişkilerimizin sürüp geldiği Fransa'dan kütüphanecilik konusunda neler aldığımızı gösteren belgeler yoksa, bunu biraz da, yukarı da anlattığımız gibi, O ülke kütüphaneciliğinin ağır bir evrim içinde oluşuna bağlamak gerekir.

Fransız kütüphaneciliği ile Cumhuriyet Döneminde ilk ilişki kuran, İstanbul Üniversitesi eski kütüphane müdürlerinden Fehmi Edhem Karatay olmuştur. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**'nde (XVII, 2,1968, 73-74. ss.) yayımlanan «Hayatımdan Parçalar» adlı yazısında Karatay, 1925 yılında Parise gittiğini ve ilkin, Ecole des Chartes'a devam ettiğini özellikle arşivist-paleograf yetiştiren bu okulun kendisini tatmin etmediğini söyleyerek, o sırada Amerikalıların Pariste açmış oldukları, Amerikan Kütüphanecilik Okuluna (1924-1929) girip orayı bitirdiğini yazar. Fransada, o sırada, doğrudan doğruya kütüphanecilik eğitimi veren bir Fransız kurumu yoktur. Fehmi Karatay Beyin yabancı olmasına rağmen, 1821 de kurulmuş olan köklü geleneğe sahip Ecole des Chartes yerine Amerikan Kütüphanecilik Okulu'nu seçmesi, Fransız kütüphanecilik eğitiminin hangi aşamada olduğunu göstermeye yeter sanıyoruz. Türkiyenin de, anılan bu yıllardan yirmibeş yıl sonra, Amerikalıların yardımı ile kütüphanecilik eğimine başladığını anımsıyalım. Fransız kütüphaneciliğinin 1925 yıllarında Anglo-Amerikan kütüphaneciliğini izleme olanağı nasıl sınırlı ise, bir bakıma, bizim de 1950 yıllarında modern kütüphaneciliğe yatkınlığımız öyle idi. Karatay'ın öğrenimini gördüğü Paris'teki Amerikan Kütüphanecilik Okuluna, 1928-1929 yılında Sami Cevad adında Robert Koleji bitirmiş İzmirli bir gencimiz de gitmiş; ancak, bitirdiğine ait bir belge veya bilgi yoktur (Paris, Forney Kütüphanesi, Gabriel Hanriot Arşivi, Amerikan Kütüphanecilik Okulu, 1928-1929 dosyası).

Biz, Fransız kütüphaneciliğini 1950 yıllarından sonra daha yakından izleme, tanıma olanağını bulmuştur. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nin adı, iç ve dış kapakta Fransızca olarak **Bulletin de**

L'Association des Bibliothécaires Turks biçiminde verildiği gibi; ayrıca içindekiler tablosunda da makalelerin adları (I-XV. ciltler dahil) Fransızca verilmiştir. Birçok kütüphanecimiz, 1950 yılından sonra, görgü ve incelemeler için Fransaya gönderilmiştir. Bunlar, yurda dönüşlerinde Fransız kütüphaneciliğini yansıtan raporlar vermiş, makaleler hazırlamış ve yazıları Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde yayımlanmıştır. Bu sıradan olmak üzere, Behire Balkan (Abacıoğlu), Türker Acaroğlu, Muharrem Mercanlıgil, Maide Gürün, Munise Aren, Mualla Yaman, Melahat Anaçan, Semim Emsen, İsmet Parmaksızoğlu - Muzaffer Gökman - Halit Dener, Edibe Birsen, Hayriye Nahabaş ve Leyla Bakkaloğlu'nun adları verilebilir. Ayrıca, Milli Kütüphanemizde 1952 yılında Bibliyografya Enstitüsü'nü kuran Fransız kütüphanecisi Henri F. Raux'nun emeğini anımsamak yerinde olur. Yazımızı, bizden önce Fransız kütüphaneciliğini tanıma olanağını bulmuş meslekdaşlarımızın yargı ve izlenimlerine yeni bilgileri ve görüşlerimizi katarak oluşturduk.

Fransa cumhuriyetle yönetilen bir ülkedir. Halkın çoğunluğu katoliktir. Nüfusu ellibir milyon dokuzyüz bin; yüz ölçümü 555040 km² ve ülkede nüfus yoğunluğu ortalama 93 tür. Paris, Bordeaux, Le Havre, Lille, Lyon, Marseille, Mantes, Nice, Rennes, Rouen, St. Étienne, Strasbourg, Toulouse başlıca büyük şehirleridir. **Bottin Administratif**, 1975, 5. s.). Bizde olduğu gibi, Fransada da küçük yerleşme yerlerinin sayısı çoktur. Bu ülkede 37708 yerleşme yeri vardır. Yirmibinden fazla insanın yaşadığı toplum sayısı 334 olup, bu 20.800.000 kişiyi barındırmakta ve toplam nüfusun % 41 ni oluşturmaktadır. 10 - 20 bin arasında nüfusu olan yer sayısı ise 345 olup, bu 4.700.000 nüfusu kapsamakta ve toplam nüfusun % 9,3 dür. Onbinden az nüfusu olan yer sayısı, 37.029 olup, 25.300.000 nüfusu karşılamakta ve toplam nüfusun % 49,7 gibi büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. **La Lecture Publique en France**. 1972, No. 3948, 13. s.). Yukarıda verilen sayılardan anlaşıldığına göre, halkın yarısından çoğu küçük kent ve köylerde yaşamaktadır. Fransız kütüphaneciliğinin, 1945 yılından bu yana, en önemli sorunlarından biri, taşradaki bu dağınık yerleşme yerlerine hizmeti götürmek olmuştur. Taşraya hizmet götürmekle görevli merkez ödünç verme kütüphane sayısı, 1975 yılında 70 tir. Bu kütüphaneler, 173 gezici kütüphane ile donatılmış olup, bir yılda altı milyon kitabı halka ulaştırmada başarı göstermişlerdir.

16 sı bakanlıklara bağlı ve altısı bağımsız, 22 müsteşar kabine üyesidir. Kültür Müsteşarlığı (Secrétariat d'Etat á la Culture) ile Üniversite Müsteşarlığı (Secrétariat d'Etat aux Universités) bağımsız müsteşarlıklardan ikisi olup, bugün Fransız kütüphane örgütlerinin bağlı olduğu kuruluşlardır. (Bottin Administratif, 5, 240-265, 721-796. ss. bak.). Kütüphanelerin sorumluluğunun bu iki müsteşarlıkta toplanması bile çok yenidir. Fransadaki bütün kütüphaneler (Paris Şehri Kütüphaneleri hariç), 17 Eylül 1975 tarihine kadar, Kütüphaneler ve Halk Kütüphaneleri Müdürlüğü (Direction des Bibliothèques et de Lecture Publique) adı altında Üniversite Müsteşarlığına bağlı idi. Bu kütüphaneler örgütünün başında Milli Kütüphanenin (Bibliothèque Nationale) de genel müdürlüğünü yapan bir kişi bulunur idi. 17 Eylül 1975 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile, Kültür Müsteşarlığına bağlı olmak üzere, Kitap ve Halk Kütüphaneleri Müdürlüğü (Direction de la Lecture Publique et du Livre) kuruldu. Böylece, eskiden Üniversite Müsteşarlığına bağlı olan, halk kütüphanelerinin yönetimi, Kültür Müsteşarlığına geçmiş oldu (Le Monde, 19 Decembre, 1975, 32. s. bak.). 1976 yılı başlarında, yeni örgütlenme daha tamamlanmadığından halk kütüphanelerinin birçok sorunları, Üniversite Müsteşarlığı Kütüphaneler Bölümünce karşılanıyordu bu bilgiler, (Üniversite Müsteşarlığı Kütüphaneler personel şefi, M. Rachou ile 16 Ocak 1976 günlü görüşmede alınmıştır). Üniversite Müsteşarlığı da kurulmadan önce de kütüphaneler örgütü, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı idi.

Kütüphanecilik Dernekleri : Fransız kütüphanecilerinin üyesi bulunduğu iki önemli mesleki kuruluş vardır. Bunlardan birincisi, **Fransız Kütüphaneciler Derneği** (Association des Bibliothécaires Français) dir. Uluslararası Kütüphanecilik Dernekleri Federasyonu (IFLA) üyesi de olan bu Dernek, 1906 yılında kurulmuştur. Kütüphanecilik konusunda ileri gitmiş ülkeler arasında bir karşılaştırma yapmaya yardımcı olsun diye, Fransız Kütüphaneciler Derneğinin, Amerikan Kütüphaneciler Derneğinden 30 yıl, İngilizlerinkinden 29 yıl sonra kurulmuş olduğunu söylemiş olalım. Bu arada, Türk Kütüphaneciler Derneğinin de 1949 yılı sonlarında, yani Fransız Kütüphaneciler Derneğinden 43 yıl sonra kurulduğunu anımsamadan geçemiyorum. Mesleki dernekler, bir bakıma, meslek bilincinin oluşması ve gelişmesinde en etkin görevi yaparlar. Ülkemizde, kütüphanecilik mesleğine ilgi ve saygı yeterince oluşmamışsa, bunun nedenini kütüphanecilik derneklerimizin geç kuruluşlarında, güç koşullar altında çalışmalarını sürdürmelerinde aramak yerinde olur sanıyoruz.

Fransız Kütüphaneciler Derneğinin üye sayısı, 1910 da 250; 1930 yılında ise, 450 nin üzerinde idi (Jean Hassenforder, **La Bibliothèque Institution Éducative Recherche et Developpement**, Paris, 1972, 53. s. bak.). Derneğin yıllık üye ödentisi 40 frank (bugün bizim paramızla, 144 TL.) olup, üç ayda bir olmak üzere, **Bulletin d'Informations** adlı dergiyi yayımlamaktadır. Fransız Kütüphaneciler Derneğinin, milli halk, üniversite ve özel kütüphaneler, vb., bölümleri vardır ve üyeler bunlardan birini seçmek durumundadır. Ayrıca, her üye bu Derneğin, 19 bölgede bulunan şubelerinden birinde kayıtlı olmak zorundadır. Fransız Kütüphaneciler Derneğinin 1974 - 1975 yılında 1280 üyesi olduğunu saptayabiliyoruz (**Annuaire 1974 - 1975 des Membres de l'Association des Bibliothécaires Français**, Paris, 1975, 29-97. ss. bak.)

Fransız kütüphanecilerinin önemli mesleki kuruluşlarından ikincisi ise, **Yüksek Milli Kütüphanecilik Okulu Derneği**'dir (Association de l'École Nationale Supérieure de Bibliothécaires). Bu Dernek, 3 Aralık 1967 yılında kurulmuştur. Derneğin yıllık üye ödentisi, 30 franktır (bugün bizim paramızla, 108 TL.). Fransada tek olan Yüksek Milli Kütüphanecilik Okulu'nu bitirenlerin kurduğu bu Dernek, kısa bir sürede üye sayısını artırmamasını bilmıştır. Bugün Derneğin 554 üyesi vardır (**Annuaire 1975, de l'Association de l'École Nationale Supérieure de Bibliothécaires**, Paris, 1975, 67-118. ss. bak.).

Kütüphanecilik Eğitimi : Fransız kütüphanelerinin personel gereşinmesinin tarihi gelişimini bir yana bırakarak, bugünkü duruma kısa değinmek istiyorum. Ancak, Fransanın arşiv, kütüphane ve başka kültürel kuruluşlarına 1821 yılından bu yana arşivist-paleograf, conservateur yetiştiren, **l'École National des Chartes**'i ve 1924 - 1929 yılları arasında Fransız kütüphanelerine 184 kütüphaneci kazandıran, Paris'teki **Amerikan Kütüphanecilik Okulu**'nu anmadan geçemiyorum.

Fransız kütüphanecileri, genellikle, yaptıkları görevler bakımından bilimsel ve teknik kütüphaneci diye iki gruba ayrılırlar. Bilimsel kütüphaneciler sınıfını, Yüksek Milli Kütüphanecilik Okulu'nu bitirenler oluşturur ve bunlar, göreve ilk başlayışlarında **Conservateur** ünvanını kullanırlar. Bunlar sırasıyla, ikinci, birinci sınıf ve şef conservateurl'üğe kadar yükselirler.

Teknik kütüphaneciler, lise ve dengi okulları bitirenler arasından, çeşitli sınav ve mesleki eğitim aşamalarından geçtikten sonra se-

çilen kişilerdir. Bunlar kütüphanelerin teknik hizmetlerinde, çocuk, halk, özel ve diskotek bölümlerinde **yardımcı kütüphaneci** (Sous Bibliothécaire) olarak çalışırlar. Bunlar da aralarında, yardımcı kütüphaneci, şef yardımcı kütüphaneci ve bölüm başkanı yardımcı kütüphaneci diye üç gruba ayrılırlar.

Fransada kütüphanecilik eğitimi veren yerleri şöyle sıralayabiliriz :

1. Fransız Kütüphaneciler Derneği, Halk Kütüphaneleri Bölümü (Association des Bibliothécaires Français, Section des Bibliothèques Publiques) : Buradaki eğitim ve öğretim, mesleğe başlangıç diye nitelendirilebilecek bir kurs biçimindedir. Kütüphanelerde çalışmakta olan memurlar için açılır ve kırk kişi alınır. Kurs, haftada iki gün, ikişer saat olmak üzere, Kasım-Mart ayları arasında yapılmakta ve ayrıca, belli bir kütüphanede her memur için 16 saat uygulamayı gerektirmektedir.

2. Milli Arşiv Okulu (Ecole Nationale des Chartes) : Bu lise ve dengi okulları bitiren kimselerin, sınavla girip, dört yıl öğretim ve eğitim gördükleri köklü bir kuruluştur. Okul, 1821 de kurulmuş olup, buraya otuz yaşından küçük olanlar girebilir. Özellikle, arşivist-paleograf yetiştiren bir kuruluşta kütüphanecilik eğitim ve öğretimi oldukça yan bir dal gibidir. Bu okulu burslu okuyarak bitiren, devlet hizmetinde on yıl çalışmak zorundadır. Ecole Nationale des Chartes'i bitirip, kütüphanelerde görev alanlar conservateur ünvanını kullanırlar. Bugün Paris'in ünlü kütüphanelerinden Mazarine, Arsenal'in ve daha başkalarının müdürlerinin bu Okul mezunu olduğu düşünülecek olursa, Fransız kütüphaneciliğinde Ecole des Chartes'in halâ etkinliğini sürdürdüğü kendiliğinden anlaşılır.

3. Yüksek Milli Kütüphanecilik Okulu (Ecole Nationale Supérieure de Bibliothécaires). Bu Okul, Fransanın kütüphanecilik alanında eğitim ve öğretim yapan tek yüksek öğrenim kurumudur. Okul, 1964 yılında Paris'te Bibliothèque Nationale'de kurulmuş ve 1974 Ekim ayında Lyone'a taşınmıştır. Bu kuruluşun, kütüphanecileri sınavlara hazırlayan, biri Paris'te olmak üzere, 26 şehirde bürosu vardır. Okul ve ona bağlı büroların eğitim ve öğretim olanaklarından aşağıdaki biçim ve koşullarla yararlanılır :

a) Yüksek Milli Kütüphanecilik Okuluna, lisans, yüksek lisans ve doktora yapmış, otuz yaşından küçük Fransızlar, gerekli giriş sınavlarını başardıktan sonra, burslu olarak girebilirler. Okulun eği-

tim ve öğrenim on yıl devlet hizmetinde çalışmakla yükümlü olurlar. Bu okulda, 1964-1974 yılları arasında, 568 Fransız okumuş ve conservateur ünvanı ile kütüphanelerde görevlendirilmiştir.

b) Yüksek Milli Kütüphanecilik Okuluna, devlete bağlı kütüphanelerde yardımcı kütüphaneci (sous bibliothécaire) olarak en az beş yıl çalışmış ve 25-35 yaşları arasında olanlar sınavla alınırlar. Bu okuldan, 1964-1974 arasında, yukarıdaki koşullarla, 68 kütüphaneci mezun olmuş ve conservateur olarak kütüphanelere atanmıştır.

c) Kendi ülkelerinde lisans, yüksek lisans veya doktora eğitimi görmüş olanlar da bu Yüksek Kütüphanecilik Okuluna girebilirler. Yabancılar da yaş kaydı aranmaz ve gelecekte iş bulmaları ile ilgilenilmez. Ancak, giriş ve bitirme sınavlarında başarılı olmaları gerekir.

ç) Yüksek Milli Kütüphanecilik Okuluna bağlı 26 büroda yardımcı kütüphanecilerin yetiştirilmesi ve giriş sınavlarının yapılması sağlanır. Yardımcı kütüphaneci yetiştirmek için iki sınav açılır. Birinci sınava, lise ve dengi okulları bitirmiş olup, 45 yaşından küçük olanlar girer. İkinci sınava ise, 45 yaşından küçük olup, beş yıllık memuriyetin en az üç yılını bir devlet kuruluşunda geçirenler katılabilir. Giriş sınavlarında başarı gösterenler, yetiştirme kurslarını yardımcı kütüphaneci adayı olarak altı ay süre ile izlerler ve kurs sonu sınavlarında başarılı olanlar, yardımcı kütüphaneci olurlar.

d) Yüksek Milli Kütüphanecilik Okulu, ülkenin kütüphaneci gereksinmesini yetiştirme büroları aracılığı ile, kütüphanelerde görevli memurları yetenek sertifikası sınavlarına, kurslarına hazırlayarak da karşılanır. Bu kursları bitirenlere yetenek sertifikası (Certificat d'Aptitude aux Fontions de Bibliothécaires) verilir. Yetenek sertifikası sınav ve kurslarına lise ve dengi okulları bitirip iki yıl kütüphanelerde çalışanlar girebilir. Giriş sınavını kazananlar, Ekim-Ocak aylarında topluca; Mart-Mayıs aylarında ise, seçimli olan, halk, özel, diskotek-müzik, kütüphaneleri ve dokümantasyon kurslarından birine katılırlar. Ayrıca, 80 saatlik bir uygulamayı seçtikleri kütüphane türünde tamamlarlar.

4. Paris Katolik Enstitüsü-Kütüphanecilik ve Dokümantalist Okulu (École des Bibliothécaires - Documentalistes Institut Catholique de Paris) Buraya, lise ve dengi okulları bitirmiş olanlar veya lisans eğitimi görmüş olanlar sınavla alınırlar. Okulda eğitim ve öğretim süresi iki yıldır. 1935 yılında Gabriel Henriot tarafından kurulmuş

ilk Fransız kütüphanecilik okuludur. Çoğunlukla, 18 - 30 yaşları arasında kızların girdiği bu okulun bitirme sınavları, devletinkilere denk sayılmadığından, devlete bağlı kütüphanelerde görev almak isteyen mezunların gerekli denklik sınavlarını ayrıca geçirmeleri zorunludur.

5. Fransada çeşitli kurumların kütüphanelerinin memur gereksinmesini, kuruluşları içinde düzenledikleri geçici kurslarla karşılamaya çalıştıkları da görülmektedir.

Fransa halk ve çocuk kütüphaneleri. Bu ülkede, özellikle, yeni kurulmakta olan halk kütüphaneleri, yetişkinler, çocuk ve diskotek bölümlerinden oluşmaktadır. Fransada halk kütüphanelerini, bağlı oldukları kuruluşlar yönünden, üç grupta toplayabiliriz :

1. Doğrudan doğruya devlete bağlı olan **Merkez Ödünçverme Kütüphaneleri** (Bibliothèques Centrale de Prêt). Bu kütüphanelerin amacı, ödünç kitap verme yoluyla, toplumda okuma alışkanlığını geliştirmektir. Bunların 1975 yılında sayıları yetmişe ulaşmıştır. Merkez ödünç verme kütüphanelerinin 2500-3000 kitap alan gezici motorlu kütüphane araçları vardır. Bu gezici kütüphaneler, nüfusu yirmibinden az olan yerleşme yerlerine hizmeti götürürler. Merkez ödünç verme kütüphanelerinin halka hizmeti ulaştırmasında iki yöntem kullanılır: a) Bir toplumun isteği üzerine kitaplar, halkın yararlanmasına sunulmak üzere, genellikle bir okul, belediye, iş yeri, emekliler yurdu, tatil köyü, halk eğitimi, gençlik ocakları ve kültür merkezleri gibi yerlerde depolanır. Bu yerlerde yararlanmaya sunulacak eserleri, gezici kütüphaneden, o yerin eğitimcilerinden biri veya belediye görevlisi seçer. b) Her merkez ödünç verme kütüphanesine bağlı bölgelerde önceden saptanmış yollar ve duraklardan geçen gezici kütüphaneler, hizmeti halkın ayağına kadar götürürler. Gezici kütüphanelerin geçtiği yerlerin çoğunda, öğrenciler, öğretmenleri başlarında olduğu halde, topluca gelerek, hizmetten yararlanırlar. Bugün Fransada, 70 merkez ödünç verme kütüphanesi, hizmetindeki 173 gezici kütüphane ile, 16.267 yerleşme yerinde 15.400.000 çocuk ve yetişkine hizmet vermektedir. Bir yılda, 16.200.000 eser böylece halkın yararlanmasına sunulabilmektedir.

Fransada, 1958 - 1975 yılları arasında 33 merkez ödünç verme kütüphanesi yapılmış olup, bu toplam 25.471 m² dir. Bunun 10.000 m² si 1975 yılında tamamlanmıştır. Halk kütüphaneleri yapılarının son yıllarda sayısı hızla artmaktadır.

2. **Belediye Kütüphaneleri (Bibliothèques Municipales).** Bunlar Paris dışındaki belediyelere bağlı kütüphaneler olup, halk kütüphanesi hizmeti vermektedir. Bunların sayısı 800 olup, devlete bağlı, merkez ödünç verme kütüphanelerinin çeşitli olanaklarından da yararlanırlar.

Belediye kütüphanelerine bağlı olarak, 1975 yılında, 62 gezici kütüphane ayrıca halka hizmet vermektedir.

Merkezi ödünçverme kütüphaneleri ile başkent dışındaki belediye kütüphanelerinden toplam, 44.250.000 kişi yararlanmakta, 43 milyon eser ve 190.000 disk (plâk) hizmete sunulmaktadır. Bu kütüphanelerin koleksiyonlarına, bir yıl içinde iki milyon cilt eser ve kırkbin disk (plâk) eklenmektedir. Merkezi ödünçverme kütüphanelerinde bir yılda 31 milyon, belediye kütüphanelerinde ise, 186 milyon frank harcanmaktadır. Ayrıca, bu kütüphanelerin tümünde, 4.384 memur çalışmakta olup, bunların 1.171 i meslekten, 3.213 ise meslekten değildir. (Bu istatistik bilgileri, Üniversite Müsteşarlığı, Kütüphaneler ve Halk Kütüphaneleri Dairesi, SLP. 359, Avril, 1975; SLP. 382, Juillet 1975; ve Kültür Müsteşarlığı, SLP. 383, Octobre 1975 tarihli belgelerden alınmıştır).

3. **Paris Şehri Kütüphaneleri (Bibliothèques de la Ville de Paris).** Bunlar Paris şehri halkına halk kütüphanesi hizmeti verirler. Paris şehir kütüphaneleri, İl Kültür Dairesi Kütüphane Müdürlüğüne bağlı olup, sayıları 74 tür. Paris ve çevresinde 10 milyona yakın insana hizmet veren bu kütüphanelere, yirmi bölgeye ayrılmış olan kentin hemen her bölgesinde rastlanır. Bu kütüphanelerin her çeşit giderleri Paris belediyesince karşılanmakta ve bunların çoğunda, yetişkinler, çocuk ve diskotek bölümleri bulunmaktadır. 1974 istatistiklerine göre, conservateur, yardımcı kütüphaneci ve memur - hizmetli olarak bu kütüphanelerde 372 kişi çalışmaktadır. Kütüphanelerin 135.000 kayıtlı okuyucusu bulunmakta ve bir yılda 3.470.000 eser ödünç verilmiş bulunmaktadır. Bu kütüphanelerden 37 tanesi geceleri 18-20 saatleri arasında da açık bulunmaktadır. Paris şehri kütüphanelerinin kentin kitap okuma gereksinimini karşıladığı söylenemez. Bundan ötürü, yeni kütüphaneler yapılması ve açılması hızlandırılmıştır. Pazar günleri, bu halk kütüphanelerinin açık olduğuna tanık olamadım.

Üniversite Kütüphaneleri : Bu kütüphaneler, bütünü ile, 23 Aralık 1970 tarihli bir kararla örgütlenmiştir. Bizde olduğu gibi, üniversite kütüphanelerinden rektör ve dekanlar sorumlu değildir. Fransada bu kütüphanelerden, üniversite Müsteşarlığının Kütüphaneler Dairesi sorumludur. Fransada 47 üniversite kütüphanesi vardır. Bunların, 9 tanesi Paris bölgesinde, 36 sı eyaletlerde, ikisi de deniz aşırı yerlerdedir. 7 Ekim 1975 tarihli bir belgeye göre, Fransada 1955 yılından beri 100 kütüphane yapılmıştır. Bu yeni yapıların alanı, 400.000 m² den fazladır. Sadece, 1971-1975 yılları arasında üniversite kütüphane yapıları için, 200.000.000 frank harcanmıştır. Bu bizim paramızla, 720.000.000 lira eder. Bir karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanelerinin dışında, hiçbir üniversitemizde henüz yeni bir yapının tamamlanmamış veya yapılmamış olduğunu anımsamak yerinde olur sanıyorum. Fransada, üniversite kütüphanelerinde 2.997 kişi çalışmaktadır. Bunlardan 525 i kütüphaneci; 730 u yardımcı kütüphaneci; 626 idari personeli, 48 işçi ve 1068 de hizmet personelidir.

Gerek üniversite ve gerekse halk-çocuk kütüphanelerinin yeni yapıları, modern teknik ve kütüphane anlayışını yeterince yansıtmaktadır. Fransız kütüphane yapılarının plân ve resimlerini, *L'Architecture Française* (251-252. sayı, 1963 ve 369-370. sayı, 1973) de görme ve inceleme olanağı vardır.

Bibliothèque Nationale : Sadece Fransa'nın değil, dünyanın da sayılı milli kütüphanelerinden biri olan bu kütüphanenin kuruluşu. XI. Loui dönemine, 1480 yıllarına kadar iner. Şimdiki yapısına 1858 de başlanmış ve on yılda bitirilmiştir. Bu yapı, XX. yüzyılın ilk yarısına kadar, anıtsal kütüphanelere örnek olmuştur. İçinde rahatça görev yapılabilen, yer kaybı az ve ucuza mal olan kütüphane yapıları. Fransız Milli Kütüphanesi yapısı ile gelen anıtsal kütüphane yapılarını görme olanağı vardır. Fransız yeni kütüphane mimarisinde eski tarihi yapıların, şato ve kalelerin izlerini görmek, hissetmek sanıyorum ki mümkündür. Fransız Milli Kütüphanesinde sadece basma eserlerin sayısı 7 milyonun üzerindedir. Yazma, harita, fotoğraf vb. eserlerle koleksiyon 10 milyonu aşmaktadır. Arsenal kütüphanesi ile Versaille'de yapılan periyodikler binaları Milli Kütüphaneye bağlıdır. 1956 yılında basılı eserler bölümüne 35.417, 1969 da 69.867 ve 1972 de ise 75.000 eserin geldiği, eklendiği düşünülürse, bu dev kütüpha-

nede yerin çözüm bekleyen en önemli sorunların başında geldiği anlaşılır. *Bibliothèque Nationale*, *Bibliographie de la France* ve *Bulletin des Bibliothèques de France* gibi dergileri çıkarır. Bu kütüphanede bin kadar memur çalışmaktadır. Okuma salonunun çok büyük olmasına rağmen, bu ünlü kütüphaneden yararlanmayı isteyen araştırmacıların çok oluşu yüzünden, bir okuyucu burada oturacak yer bulmak için yarım gün bazen bir gün beklemek zorunda kalır.

Sonuç : Bir ülkede kütüphanelerin gelişmesi ve tutunması, kütüphanelerden yararlananların sayısının artması, o ülkenin okuma-yazma bilenlerinin sayısı ile doğru orantılıdır sanıyorum. Daha 1900 yılında, yani XX. yüzyılın başında Fransada halkın bütünü okuma-yazma biliyordu. İngilizler bunu XIX. yüzyılda başarmışlardı. Bizde ise, 1976 yılında okuma-yazma bilenlerin sayısı % 50 dir. *Le Pouvoir de Lire*, 1975 adlı bir eserde (31. s. bak.) 1972 yılında Fransada halk kütüphanelerinin ödünç verdiği eser sayısının, 1910 da İngiliz kütüphanelerinden daha az olduğundan söz edilmektedir. Bu ise, yukarıda söylediklerimizi doğrulamaktadır. Burada, 1976 yılında halkın yarısı okuma yazma bilmeyen bir ülkenin kütüphaneciliğini, ondan 76 yıl önce bu sorunu çözümlemiş bir başka ülkenin yani Fransa'nın kütüphaneciliği ile karşılaştıracak değilim. *Ezop*, *La Fontaine* masallarında, olduğu gibi, bu yazıdan okuyanların «kissadan hisse» çıkarmasını istiyorum. Başlangıçta Fransız kütüphaneciliği 1789 Fransız Devrimine nasıl ayak uyduramamış ve kısır bir döngü içinde XX. yüzyıla kadar evrimini sürdürügelmiş, 1945 ten sonra toparlanma olanağını bulmuşsa, Türk kütüphaneciliği de görkemli Atatürk Devrimlerine öylesine ayak uyduramamış ve okuma-yazma sorununu çözemediğimiz için, nicelik yönünden gösterişli bazı oluşmalar nitelik yönünden yetersiz kalmıştır.

Fransa, halkın yerleşmesi bakımından Türkiye'ye benzemektedir. Onlarda 37.708 yerleşme ünitesi, biz de ise 40.000 üzerinde yerleşme yeri vardır. Onlar bu yerleşme yerlerine, kütüphane hizmetini 900 kadar kütüphane ve 200 kadar gezici kütüphane ile veriyorlar. Bizim bu-cak, köy ve kentlere hizmet veren kütüphane sayımız ise 73 tür. Onlar, artık okuma-yazmayı öğretmenin değil, onu alışkanlık biçimine sokmanın yol ve yordamını bulmuşlar; bizim kütüphanecilerimizi ise, büyük halk yığınlarına okuma-yazmayı hangi yöntemle öğretecekleri veya eğitimcilere, bu konuda nasıl yardımcı olacakları gibi ağır sorunlar bekliyor.

Bir ülkenin kütüphanecilik sorunlarını, o ülkeyi saran ve sarsan sosyal, ekonomik, kültürel ve hatta politik sorunlardan soyutluyarak çözmek olanağı kuşkusuz bulunamamıştır. Türkiye'nin bizim alanımızdaki sorunları da başka sorunlarla birlikte çözümlenecektir. Ancak, bizim geçirmekte olduğumuz gelişmeleri tamamlamış olanların kütüphanecilik denemelerinden, uygulamalarından, kendi özel koşullarımız göz önünde bulundurularak, yararlanılabilir. Bu bakımdan, Fransız kütüphaneciliğini de çeşitli yönleri ve yanları ile incelemek, irdelemekten kütüphanecilerimiz, türlü yararlar sağlayabilirler sanıyoruz.